

Obyvatelstvo choltické farnosti v matrikách z let 1848-1918

Bc. Lukáš Hradecký
(90 stran + 3 strany příloh)

Diplomová práce Lukáše Hradeckého se zabývá historickou demografií obce/městyse Choltice během druhé poloviny „dlouhého“ 19. století. Choltice, tradiční agrární oblast s minimem industrializace (snad c výjimkou cukrovaru a nedaleké železnice), představují téměř ideální pokusnou laboratoř pro analýzu demografických důsledků vrcholné modernizace na česky mluvící venkov. Autor v úvodu práce zmiňuje základní trendy, jako jsou prodlužování délky dožití či snižování porodnosti, a jakkoliv jeho text obě kategorie spíše relativizuje (resp. v první případě prakticky pomíjí), lze s ním souhlasit, že zvolené téma přináší nemalý analytický potenciál ke zodpovězení základních otázek – jak se modernizační proces podepsal na situaci ve farnosti, chování jejich obyvatel, jejich struktuře a životních strategiích? Autory tyto otázky poněkud skrývá za snahu „podat ucelený obraz o vývoji přirozené změny obyvatel“.

Činí tak v logicky vybraném období, orámovaném z jedné strany celkem pochopitelně zrušením poddanství a patrimoniální správy v roce 1848, ze strany druhé pak sice poněkud arbitrárně, nicméně asi pochopitelně rokem 1918. Metodologicky je práce sympaticky pevně ukotvena v historické demografii a statistice, jejichž metody autor zjevně pochopil a efektivně je aplikuje na zvolenou pramennou základnu v podobě dobových matrik. Ty jsou přirozeně nejvhodnějším pramenem pro sledování vývoje uvedených jevů v čase a v historické demografii představují základní pramennou strukturu. Svě závěry autor efektivně komparuje jak s celozemskou situací, tak, a to je obzvláště sympatické, s obecným kontextem jednotlivých klíčových témat práce. Těmi jsou v rámci systematické struktury textu tři základní dynamické procesy – sňatkovost, porodnost a úmrtnost, doplněné zajímavou analýzou sezónnosti těchto „sociálních okamžiků“.

Za hlavní pozitiva textu je třeba považovat poctivý pramenný výzkum spojený s důkladnou analýzou získaných kvantitativních dat a jejich kvalitativní interpretací. Autor opakovaně prokazuje přehled v problematice i metodologii, stejně jako prostou (a pro většinu studentů většinou venkoncem neuchopitelnou) schopnost se pramenů ptát a pokládat jim správné otázky, resp. docházet k nosným odpovědím a ty navíc převádět do přehledné vizuální podoby. Mimochodem, za povedenou vizuální formu si práce nepochybně zaslouží plusové body. Je pravda, že literatura k jednotlivým tématům by mohla být širší (autor v důsledku vychází ze tří základních monografií, resp. studií, což je relativně málo, obzvláště v kontextu rozsáhlého korpusu české historiografie věnované tématům sňatkových politik, smrti a porodnictví v kontextu každodenní zkušenosti 19. století). I přesto je však předložený text do jisté míry ukázkovým příkladem diplomového textu tohoto typu. Z hlediska interpretace se autorovi velmi zdařila především pasáž analyzující sňatkové strategie a sociální mobilitu (s. 38-41; tedy až na podivění se nad skutečností, že sociální vzestup sňatkem realizují spíše muži než ženy, což je ovšem v patrilineární společnosti spíše typické), stejně jako stručný přehled vývoje popularity křesťanů jmen či závěrečná kapitola věnovaná sezónnosti.

I přes tato pozitiva je zde nicméně několik spíše drobných detailů, které celkový dojem přece jen trochu kazí. V první řadě autora vůbec nenapadlo přiblížit základní demografický stav sledované komunity, takže čtenář nemá úplně představu, na jakém „datovém poli“ se vlastně pohybuje. Počet obyvatel Choltic se tak dozvídáme jaksí mimochodem až v tabulce 2 na s. 30 přičemž takto zásadní informaci (s jasnou kontextualizací absolutních čísel i relativního růstu počet obyvatel) by člověk hledal hned na

počátku text. Text se v tomto kontextu také nikdy nedostane ke klíčové otázce – co způsobilo dvacetiprocentní nárůst počtu obyvatel během konce 19. století? Přírozený přírůstek či imigrace? Čtenář je ponechán osudu a musí si závěr učinit sám. Podobně lze jen litovat, že tabulky relativního vývoje trendů jako je sňatkovost nebo porodnost nejsou převedeny v grafy, nejlépe umístěné v sousedství grafů s absolutními čísly. Ty jsou totiž do značné míry zavádějící a autor pak musí jejich smysl složitě opisovat v textu. V tomto kontextu by bylo možno – pravda, velmi hnidopišsky – autora upozornit na metody z obor udigital humanities, které by mu s pomocí vizualizace kvantitativních dat umožnily lépe odhalit některé provázané trendy a tendence.

Ze specifických výtek je zřejmě nejzásadnější ta po absenci tuberkulózy z grafu infekčních chorob na s. 65. TBC snad není infekční choroba? A necháme-li sémantiku stranou, nezpůsobuje náhodou vynechání primární příčiny úmrtí na infekční chorobu pokřivení celého grafu? Podobně je na tom i graf zemřelých na s. 68, jenž z nevysvětleného důvodu začíná od 15 let věku – údaje pro děti jsou sice uvedeny později, ale výsledkem je opět pokřivení grafické interpretace.

Vedle těchto spíše drobnějších výtek mne napadá několik otázek a poznámek na okraj. Důstojnická kauce, kterou autor zmiňuje na s. 25, byla odstupňovaná dle hodnoty a 120 000 K bylo maximum (hodnota plukovníka?). U nižších důstojníků byla řádově nižší, i když stále vysoká. Otázka na autora – vyskytl se v Cholticích případ, kdy by byla tato situace aktuální? Dále k argumentu na s. 27, že v letech 1866/68 bylo méně sňatků, neboť byla „zvýšená úmrtnost a proto více vdov a vdovců“ nedává smysl a nerozumím mu. Dále na s. 29 autor udává relativní pokles sňatečnosti, jak v kontextu Choltic, tak v porovnání se zemským průměrem, a vysvětluje to zvyšujícím se věkem novomanželů – to ale neodpovídá datům na s. 32, kdy sňatkový věk podle tabulky u mužů a ještě víc u žen klesá. To již spíše platí odchod obyvatel do měst. Na s. 35 se autor téměř podivuje překvapivě brzkým sňatkům dělnických dcer, což ovšem není překvapivé, neboť jde o logickou snahu najít zajištění, resp. snahu rodiny o zisk sociálního či reálného kapitálu, resp. „outsourcing výdajů“ z rodiny (naopak dcery zemědělských dělnických profesí mohly zůstat jako pracovní síla). Zde je ovšem jedna zásadní otázka, kterou autor uspokojivě neřeší – kdo mohl být v Cholticích a okolí reálně „dělníkem“? Je zjevné, že ve venkovském prostředí jde o spíše symbolické zařazení. A nakonec, pokles přírozeného přírůstku (ale i porodnosti či sňatkovosti) během první světové války není dán nutně jen „strastmi s ní spojenými“ (s. 81), nýbrž především demograficky zásadním úbytkem mužské populace o cca 25% všech mužů odvedených do války (cca 50% mužů v produktivním věku, až 80% u mladších ročníků).

Z hlediska formálního je práce vypracována podobně pečlivě jako u hlediska obsahového, snad jen s výjimkou občasných šotků (jeden z nichž obsesivně proměňuje slovo „změna“ na „měna“, zatímco jiný náhodně eliminuje slova – „načež byla během posvěcena“ asi není správně, viz s. 45). Některé věty především v první polovině práce pak poněkud nedávají smysl („Během války se v zámku prostrídalo na 164 důstojníků a 1389 poddůstojníků [vojáci chybí??], včetně 1680 koní.“ – doporučuji nastudovat význam slova včetně).

Výše uvedené jsou však výtky relativně marginální, které mi nijak nebrání práci Lukáše Hradeckého s potěšením **doporučit k obhajobě**.

V Olomouci, 25. května 2021

doc. Mgr. Jirí Hutečka, Ph.D.